

ROCZNIK TOMISTYCZNY
4 (2015)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
4 (2015)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY
4 (2015)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Maciej Słęcki, Magdalena Płotka, Anna Kazimierczak-Kucharska, Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Wojciech Falkowski, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Paul J. Cornish, Marek P. Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Maciej Igielski (język polski), Adam Filipowicz (łacina, greka), Bernice McManus-Falkowska, Anna Kazimierczak-Kucharska (angielski), Christel Martin, Izabella Andrzejuk (francuski), Michał Zembrzuski (łacina),

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2015

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów

POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl

e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji..... 11

Uniwersytet na rozdrożu.

O uniwersytecie i nauczaniu uniwersyteckim z Antonim B. Stępnem rozmawiają Artur Andrzejuk, Magdalena Płotka, Izabella Andrzejuk i Witold Płotka 13

Rozprawy i artykuły

Marek P. Prokop

Le concept de l'éternité et du temps dans le *Liber de causis*..... 27

Artur Andrzejuk

Problem istnienia w Komentarzu Tomasza z Akwinu do *Liber de causis*..... 39

Michał Zembrzuski

Realna różnica między intelektem czynnym i możliwościowym w ujęciu św. Tomasza z Akwinu..... 63

Tomasz Pawlikowski

***Liber de definitionibus* i scholastyczny problem *adaequatio* 97**

Karolina Ćwik

Czy św. Tomasz był eudajmonistą? 113

Magdalena Płotka

Jak nakaz moralny wynika z natury świata? Koncepcja prawa natury św. Tomasza z Akwinu na tle stoickiej i późnośredniowiecznej tradycji..... 129

Iwona Solecka-Karczewska

Zgodność rozumu i wiary w *Summa theologiae* Tomasza z Akwinu 145

Mieszko Pawlak

Państwo i Kościół w myśli św. Tomasza z Akwinu i Marsyliusza z Padwy 163

Urszula Wolska

Wizja człowieka ponowoczesnego a tomistyczna teoria osoby 191

Anna Mandrela

Tomistyczna filozofia bytu i buddyjska filozofia pustki 215

Sebastian Taboń

Tomizm czeski w latach 1879-1948..... 239

Tłumaczenia

Tomasz z Akwinu

***O geocentryzmie*, tekst łaciński i polski (tłum. Marcin Karas)..... 251**

Kamil Majcherek

Zagadnienie pośmiertnej identyfikacji ciała Chrystusa i pośmiertnego nazywania części Jego ciała w *Quaestiones quodlibetales* św. Tomasza z Akwinu..... 267

Tomasz z Akwinu

***Quaestiones quodlibetales*, II, q. I, a. I et III, q. 2, a. (tłum. Kamil Majcherek)..... 279**

Sprawozdania i recenzje

- Michał Zembrzuski, Izabella Andrzejuk
Tomizm na Konferencji Naukowej „Etyka i polityka”289
- Magdalena Płotka
Sprawozdanie z konferencji naukowej „W kręgu średniowiecznej etyki”293
- Anna Kazimierczak-Kucharska
Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej z okazji 740-lecia śmierci
św. Tomasza z Akwinu oraz św. Bonawentury z Bagnoregio 297
- Michał Zembrzuski
Sprawozdanie z wręczenia Nagród imienia Profesora Mieczysława Gogacza
i sympozjum pt. „Tomizm konsekwentny”303
- Anna Kazimierczak-Kucharska, Izabella Andrzejuk
Filozofia tomistyczna na konferencji „Od etyki cnót do etyki chronienia osób. Podstawy
wychowania społecznego i politycznego”307
- Izabella Andrzejuk, Anna Ambroziak, Agnieszka Paprocka-Waszkiewicz, Izabela Kozłowska,
Marcin Wodziński, Artur Andrzejuk
Tomizm w Fundacji Dobrej Edukacji „Maximilianum”311
- Michał Zembrzuski
Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji: „Towards Biblical Thomism. The Biblical
Exegesis of Thomas Aquinas and Its Contemporary Relevance” 319
- Anna Kazimierczak-Kucharska, Karolina Ćwik
Sprawozdanie z udziału w Międzynarodowej Konferencji „Oblicza Mistyki”323
- Michał Zembrzuski
Recenzja: Tomasz Bartel, *Prawda i byt. Ujęcie prawdy ontycznej w „Quaestio disputata de
veritate” świętego Tomasza z Akwinu*, Wydawnictwo Rolewski, Złotonia 2008325
- Magdalena Płotka
Recenzja: Michał Głowała, *Pojedytność. Spór o zasadę indywidualizacji w scholastyce*,
Wrocław 2012, Oficyna Naukowa PFF, ss. 197329
- Dorota Zapisek
Recenzja: Mateusz Penczek, *Wola i intelekt w filozofii Tomasza z Akwinu*, Wydawnictwo
Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, ss. 322.335
- Artur Andrzejuk
Recenzja: Aleksander z Afrodyzji, *O duszy*, przekład z jęz. greckiego Monika E. Komsta,
Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, ss. 281.339
- Artur Andrzejuk
Recenzja: Św. Tomasz z Akwinu, *Komentarz do „Hermeneutyki” Arystotelesa*, przekł.
z jęz. łac., wprowadzenie i komentarz Andrzej P. Stefańczyk, Polskie Towarzystwo
Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, ss. 639.345
- Artur Andrzejuk
Recenzja: Tomasz Pawlikowski, *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy
w interpretacji św. Tomasza z Akwinu*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, ss. 514. 351
- Izabella Andrzejuk
Filozoficzne i teologiczne aspekty religii. Recenzja: Ks. Piotr Moskał, *Traktat o religii*,
Lublin 2014, Wydawnictwo KUL, ss. 247.355

Marcin Karas	
Recenzja: Santiago Ramirez OP, <i>Autorytet doktrynalny św. Tomasza z Akwinu</i> , przeł. Mariusz Beściak, Warszawa 2014, ss. 324.....	359
Magdalena Płotka	
Recenzja: <i>Glossae – Scholia – Commentarii. Studies on Commenting Texts in Antiquity and Middle Ages</i> , (eds.) M. Mejer, K. Jażdżewska, Anna Zajchowska, Peter Lang, Frankfurt am Main–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Warszawa–Wien 2014, ss. 201.....	363
Artur Andrzejuk	
Recenzja: Bożena Listkowska, <i>Tomizm otwarty Piotra Chojnickiego</i> , Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2014, ss. 304.	367
Anna Kazimierczak-Kucharska	
Recenzja: 1) <i>Tomizm polski 1879-1918. Słownik filozofów</i> , red. B. Listkowska, A Andrzejuk, Wydawnictwo von Borowiecky, Radzymin 2014, ss. 168; 2) <i>Tomizm polski 1919-1945. Słownik filozofów</i> , Radzymin 2014, ss. 171; 3) <i>Tomizm polski 1946-1965. Słownik filozofów</i> , Warszawa–Radzymin 2015, ss. 218.....	371
Anna Kazimierczak-Kucharska	
Recenzja: Tomasz Stępień, <i>Doktor anielski o aniołach</i> , Warszawa 2014, Towarzystwo „Powściągliwość i Praca”, ss. 180.	375
Dawid Lipski	
Recenzja: Michał Zembrzuski, Magdalena Płotka, Andrzej Nowik, Adam Filipowicz, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, <i>Z metodologii historii filozofii, w: Opera philosophorum medii aevii. Textus et studia</i> , t.14, Warszawa 2015, ss. 160.....	379

Polemiki i dyskusje

Wojciech Golonka	
Odpowiedź na krytyczne uwagi dra Marka Prokopa odnośnie do mego artykułu <i>St Thomas d’Aquin en tant que philosophe: le problème des sources</i>	385
Odpowiedź Marka Prokopa	393
Izabella Andrzejuk	
Spór o filozofię moralną św. Tomasza z Akwinu. Próba wskazania na źródła odmiennych stanowisk É. Gilsona i F. van Steenberghena. Na marginesie dyskusji M. Prokopa z artykułem W. Golonki.....	397
Nota o autorach.....	411

Table of Contents

Editorial.....	11
----------------	----

University at the Crossroads.

University at the Crossroad. University and its Teaching with Antoni B. Stępień – Artur Andrzejuk, Magdalena Płotka, Izabella Andrzejuk, Witold Płotka.....	13
---	----

Dissertations and articles

Marek P. Prokop The Concept of Eternity and Time in <i>Liber de causis</i>	27
Artur Andrzejuk The Problem of Being in Thomas Aquinas' Commentary on <i>Liber de causis</i>	39
Michał Zembrzuski The Real Distinction Between Agent and Potential Intellect in Approach Thomas Aquinas.....	63
Tomasz Pawlikowski <i>Liber de definitionibus</i> and Scholastic Problem <i>adaequatio</i>	97
Karolina Ćwik Thomas Aquinas's Eudaimonistic Ethics.....	113
Magdalena Płotka How is Moral Imperative a Result of the Nature of the World? The Concept of Natural Law in St. Thomas Aquinas's Account Stoic and Late Medieval Tradition.....	129
Iwona Solecka-Karczewska Compatibility of Reason and Faith in <i>Summa Theologiae</i> of Thomas Aquinas.....	145
Mieszko Pawlak Church and State in the Thought of St. Thomas Aquinas and Marsilius of Padua.....	163
Urszula Wolska The Vision of Postmodern Man and Thomistic Theory of the Person.....	191
Anna Mandrela Thomistic Philosophy of Being and Buddhist Philosophy of Emptiness.....	215
Sebastian Taboń Czech Thomism in 1879-1948.....	239

Translations

Tomasz z Akwinu <i>About Geocentrism</i> , Latin and Polish Text (transl. Marcin Karas).....	251
Kamil Majcherek The Issue of Posthumous Identity of Christ's Corpus and Posthumous Naming Parts of His Body in <i>Quaestiones quodlibetales</i> of St. Thomas Aquinas. The Introduction to Translation.....	267
Tomasz z Akwinu <i>Quaestiones quodlibetales</i> , II, q. 1, a. 1 et III, q. 2, a. (transl. Kamil Majcherek).....	279

Reports and Reviews

Michał Zembrzuski, Izabella Andrzejuk Thomism at the Conference 'Ethics and Politics'	289
Magdalena Płotka The Report of the Conference 'In the Sphere of Medieval Ethics'	293
Anna Kazimierczak-Kucharska The Report of the Conference on the Occasion of 740 Anniversary of Death of St. Thomas Aquinas and St. Bonaventure.....	297
Michał Zembrzuski The Report of Presentation Professor Mieczysław Gogacz Prizes and Symposium 'Consequential Thomism'	303
Anna Kazimierczak-Kucharska, Izabella Andrzejuk Thomistic Philosophy at the Conference 'From Virtue Ethics to Protect People as a Persons Ethics. The Basics of Social and Political Education'.....	307
Izabella Andrzejuk, Anna Ambroziak, Agnieszka Paprocka-Waszkiewicz, Izabela Kozłowska, Marcin Wodziński, Artur Andrzejuk Thomism in a Foundation of a Good Education 'Maximilianum'	311
Michał Zembrzuski The Report of the International Conference: 'Towards Biblical Thomism. The Biblical Exegesis of Thomas Aquinas and Its Contemporary Relevance'	319
Anna Kazimierczak-Kucharska, Karolina Ćwik The Report of Participation in the International Conference 'The Faces of Mysticism'	323
Michał Zembrzuski Review: Tomasz Bartel, <i>Prawda i byt. Ujęcie prawdy ontycznej w „Quaestio disputata de veritate” świętego Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo Rolewski, Złotonia 2008.....	325
Magdalena Płotka Review: Michał Głowała, <i>Pojedynczość. Spór o zasadę indywidualności w scholastyce</i> , Wrocław 2012, Oficyna Naukowa PFF, ss. 197	329
Dorota Zapisek Review: Mateusz Penczek, <i>Wola i intelekt w filozofii Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, ss. 322.....	335
Artur Andrzejuk Review: Aleksander z Afrodyzji, <i>O duszy</i> , przekład z jęz. greckiego Monika E. Komsta, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, ss. 281.....	339
Artur Andrzejuk Review: Św. Tomasz z Akwinu, <i>Komentarz do „Hermeneutyki” Arystotelesa</i> , przekł. z jęz. łac., wprowadzenie i komentarz Andrzej P. Stefańczyk, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, ss. 639.....	345
Artur Andrzejuk Review: Tomasz Pawlikowski, <i>Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, ss. 514.....	351
Izabella Andrzejuk Philosophical and Theological Aspects of Religion. Review: Ks. Piotr Moskal, <i>Traktat o religii</i> , Lublin 2014, Wydawnictwo KUL, ss. 247.....	355

Marcin Karas Review: Santiago Ramirez OP, <i>Autorytet doktrynalny św. Tomasza z Akwinu</i> , przeł. Mariusz Beściak, Warszawa 2014, ss. 324.....	359
Magdalena Płotka Review: <i>Glossae – Scholia – Commentarii. Studies on Commenting Texts in Antiquity and Middle Ages</i> , (eds.) M. Mejer, K. Jażdżewska, Anna Zajchowska, Peter Lang, Frankfurt am Main–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Warszawa–Wien 2014, ss. 201	363
Artur Andrzejuk Review: Bożena Listkowska, <i>Tomizm otwarty Piotra Chojnickiego</i> , Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2014, ss. 304.....	367
Anna Kazimierczak-Kucharska Review: 1) <i>Tomizm polski 1879-1918. Słownik filozofów</i> , red. B. Listkowska, A Andrzejuk, Wydawnictwo von Borowiecky, Radzymin 2014, ss. 168; 2) <i>Tomizm polski 1919-1945. Słownik filozofów</i> , Radzymin 2014, ss. 171; 3) <i>Tomizm polski 1946-1965. Słownik filozofów</i> , Warszawa–Radzymin 2015, ss. 218.....	371
Anna Kazimierczak-Kucharska Review: Tomasz Stępień, <i>Doktor anielski o aniołach</i> , Warszawa 2014, Towarzystwo „Powściągliwość i Praca”, ss. 180.....	375
Dawid Lipski Review: Michał Zembrzusi, Magdalena Płotka, Andrzej Nowik, Adam Filipowicz, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, <i>Z metodologii historii filozofii, w: Opera philosophorum medii aevii. Textus et studia</i> , t. 14, Warszawa 2015, ss. 160.....	379

Controversy and Discussions

Wojciech Golonka The Response to Marek Prokop's (PhD) Critical Comments to my Article <i>St Thomas d'Aquin en tant que philosophe: le problème des sources</i>	385
The Marek Prokop's Response.....	393
Izabella Andrzejuk The Dispute about St. Thomas Aquinas' Moral Philosophy. An Attempt to Indicate the Sources of Different Positions É. Gilson and F. van Steenberghe. In the Margin of M. Prokop Discussion with article of W. Golonka	397
Note about authors.....	411

Odpowiedź na krytyczne uwagi dra Marka Prokopa odnośnie do mego artykułu *St Thomas d'Aquin en tant que philosophe: le problème des sources*

Odpowiadając na krytyczne uwagi dra Prokopa, chciałem po pierwsze ustalić rzeczywistą tezę mojego artykułu i zasadnicze znaczenie mojej konkluzji. Wbrew temu, co napisał dr Prokop, i co zostało powielone w streszczeniu mojego artykułu na stronie 193 „Rocznika Tomistycznego” nr 2 (2013), teza artykułu nie brzmi: „źródłem filozofii Tomasza jest Arystoteles”, mimo że artykuł szeroko i słusznie porusza miejsce Arystotelesa w filozofii św. Tomasza. Dr Prokop buduje całą swoją krytykę na podstawie tej domniemanej tezy, ale skoro nie jest to teza stawiana przez mój artykuł, równie dobrze można by zakończyć dyskusję już w tym miejscu. Skoro jednak recenzent pomylił się w tak ważnej kwestii, przedstawię pokrótce autoryzowaną egzegezę mojego artykułu, tłumacząc na język polski zasadnicze fragmenty wstępu i konkluzji, zaznaczając kursywą znaczące dla mojej tezy stwierdzenia.

„Założmy, że jakiś historyk napisałby połowę swych dzieł na temat Cesarstwa Rzymskiego, połowę na temat średniowiecza. W *swych dziełach* na temat wieków średnich pisałby, ale mimochodem, o spuściźnie i wpływach epoki rzymskiej na średniowiecze. Jeśli chcielibyśmy poznać, jaka była myśl tego badacza na temat imperium rzymskiego, zbędnym byłoby zadawanie sobie *pytania: które dzieła tego badacza należy wprawdzie przeanalizować*. Ten czysto hipotetyczny przykład wydaje się oczywisty. Jednakże jego stosowanie w praktyce oczywiste już nie jest, np. jeśli chodzi o *badanie filozofii tomistycznej*. Bowiem *tego typu zamiana źródeł myśli filozoficznej świętego Tomasza z Akwinu* jest co najmniej tendencją, nawet wśród wyrażnych zwolenników odnowy tomistycznej”.

W konkluzji z kolei pisałem: „[...] wydaje nam się, że owa tendencja do cenzurowania przez zapomnienie lub

pomijanie tomistycznych *komentarzy* pism perypatetyckich bierze się stąd, iż są to obszerne dzieła, czasem trudne, a ich tłumaczenia nie są tak rozpowsechnione jak tłumaczenia „Sumy teologicznej”. Jest zresztą zrozumiałe, że ta ostatnia – dzieło znaczne i wspaniałe, absorbujące całą uwagę badaczy – przyćmiewa *rozległość tomaszowej bibliografii*. Tymczasem przedstawienie *mysli filozoficznej* Mistrza Tomasza *w oparciu o jej oryginalne źródła* jest kwestią sprawiedliwości. Pozwoli to również na prawdziwy dialog między filozofami, umieszczając dyskusję na wspólnym obszarze, pod warunkiem, że zgodzimy się choć trochę przestudiować wspomniane *dzieła*”.

Ostatnie zaś zdanie artykułu brzmi:

„Oby to przypomnienie historyczne i *bibliograficzne* przysłużyło się do odnowienia obrazu świętego Tomasza wśród badaczy i zainteresowanych”.

Precyzuję więc tezę mojego artykułu: *literaturą źródłową* do badań nad filozofią św. Tomasza z Akwinu są przede wszystkim pisma czysto filozoficzne Akwinaty, a zwłaszcza jego jedenaście komentarzy do pism Arystotelesa (lub pseudo Arystotelesa)¹.

Po zastanowieniu się, dlaczego dr Prokop nie uchwycił stawianej przeze mnie tezy, doszedłem do wniosku, że dodanie miejscowo określeń „teksty źródłowe”, „źródła bibliograficzne” pozwoliłoby jeszcze bardziej uwypuklić moje twierdzenie i uniknąć równie błędnego odczytania mego artykułu. Przy czym zaznaczam, że w opracowaniach w języ-

ku francuskim użycie słowa *source* za zwyczaj nie oznacza nic innego jak „tekst źródłowy”, stąd też pisany przeze mnie artykuł był jak najbardziej zrozumiały dla francuskojęzycznego czytelnika. Wyrażam przy tym zdziwienie, będąc recenzentem artykułów naukowych, że jeżeli zaszła taka poważna wątpliwość co do tezy artykułu, redakcja nie zechciała jej wyjaśnić, zwracając się bezpośrednio do autora.

Drugim błędem dra Prokopa, stanowiącym punkt wyjścia dla jego dalszej krytyki, jest błędne podanie argumentów dla mojej rzekomej tezy. Dr Prokop pisze: „[autor] argumentuje swoje stanowisko w następujący sposób: a) Tomasz napisał 11 komentarzy do filozoficznych dzieł Arystotelesa, b) nazywał go Filozofem, c) systematycznie odwołuje się do Arystotelesa, nawet w swych pismach teologicznych, d) nauczanie perypatetyzmu dominuje w filozofii tomistycznej”.

Wszystkie te cztery punkty nawiązują do 6 paragrafu mojego artykułu, których łącznie jest aż 15. Paragraf ten stawia merytoryczne pytania do trzeciego przedstawionego przeze mnie przykładu nieprzywiązywania wagi do pism czysto filozoficznych św. Tomasza. W tym wypadku chodziło o wypowiedź prof. Gogacza, kategorycznie odrzucającego asocjację arystotelizmu z tomizmem. Tak więc badaczom uważającym, że „błędem jest uprawianie filozofii arystotelesowsko-tomistycznej” zadałem cztery merytoryczne pytania: dlaczego w takim razie „Akwinata skomentował jedena-

¹ Sprecyzowałem między innymi, że pisma teologiczne św. Tomasza z Akwinu mogą być użyteczne jeśli chodzi o poznanie jego filozofii, ale traktowanie ich jako podstawowe źródło poznania *filozofii* św. Tomasza dla osób niezaznajomionych z tomizmem jest metodologicznie nieuzasadnione.

ście (!) pism arystotelesowskich? [...] Dlaczego również Doktor Anielski systematycznie odwołuje się do pism arystotelesowskich w swoich pismach teologicznych? [...] Dlaczego także regularnie nazywa Arystotelesa najbardziej pochwalną w filozofii nazwą – Filozof? [...] zakładając, że nie można w sposób uprawniony mówić o filozofii arystotelesowsko-tomistycznej, jak spójnie wytłumaczyć tak „nieumiarkowane” miejsce, jakie zajmuje nauczanie perypatetyckie w filozofii tomistycznej?”. Tymczasem dr Prokop zamiast oświecić mnie i czytelników, odpowiadając na powyższe pytania i wnosząc istotne elementy do poruszanej przeze mnie problematyki, przekształca te pytania w moje twierdzenia podpierające domniemaną tezę, po czym rozpoczyna ich krytykę. I cóż, że mój krytyk wykazuje przy tym obszerną erudycję, skoro dyskutuje z tematyką, której bądź w ogóle nie poruszam, bądź poruszam mimochodem.

Kolejnym dowodem błędnej interpretacji mojej pracy ze strony dr Prokopa jest twierdzenie, że według mnie odwrócenie się od dorobku filozoficznego św. Tomasza z Akwinu spowodowane jest przez Étienne’a Gilsona i prof. Gogacza: „według Autora sytuacja ta *spowodowana jest przez É. Gilsona, współtwórcę wraz z J. Maritainem tomizmu egzystencjalnego, oraz przez M. Gogacza, twórcę tomizmu konsekwentnego*”. W moim artykule ograniczam się jedynie do stwierdzenia, że *tendencja* ta widoczna jest m.in. u Gilsona czy też prof. Gogacza, których dorobek naukowy darzę należnym, choć nie ślepym szacunkiem. Istotę polemiki dra Marka Prokopa sta-

nowi więc domniemany artykuł dra Wojciecha Golonki, którego ten ostatni nigdy nie napisał. Poruszę jednak kilka dodatkowych wątków polemiki dra Prokopa, gdyż bądź pośrednio dotyczą mojego artykułu, bądź są po prostu błędne same w sobie.

1) Błędnie rozumiejąc moją tezę, dużą część swojej polemiki dr Prokop poświęca wywodowi różnic między filozofią św. Tomasza a myślą arystotelesowską. Dr Prokop skupia swoją uwagę na specyfice tomaszowego rozróżnienia aktu istnienia od istoty. Ani razu nie wspomina jednak czysto filozoficznego dzieła św. Tomasza *De ente et essentia*, które wymieniam natomiast ja. Dr Prokop również systematycznie pomija wszelkie moje aluzje do ww. różnicy między tomizmem a arystotelizmem nawet wówczas, gdy dobitnie stwierdzam: „Oczywiście, czyste utożsamienie świętego Tomasza z Arystotelesem pomijałoby zasadniczy wkład chrześcijaństwa do perypatetyzmu pod wpływem dogmatu o stworzeniu. W tej optyce rozróżnienie tomistyczne *Ens a se – ens ab alio*, poznawane za pomocą rozumu, ale faktycznie objawione, stało się podstawową prawdą każdej filozofii, która chce się szczyć mianem chrześcijańskiej”. W tym miejscu podaję w przypisie objaśnienie tego rozróżnienia przez dominikanina Norberta Del Prado, który jasno i wyraźnie, choć w języku łacińskim, precyzuje oryginalność kwestii odróżnienia istoty od istnienia u św. Tomasza z Akwinu. Po czym kontynuuję: „Utożsamiać Tomasza z Arystotelesem byłoby więc przesadą – ich rozdzielanie również. Oznaczałoby to zapomnienie faktu, że *podstawową część* Tomaszowych

prac filozoficznych stanowią komentarze do pism Stagiryty”.

2) Czytając polemikę dra Prokopa, doszedłem do wniosku, że istotnie neguje on historyczny fakt, że „podstawową część Tomaszowych prac filozoficznych stanowią komentarze do pism Stagiryty”. Sęk w tym, że w błędnym mniemaniu dra Prokopa, przyznanie filozoficznej wartości tym pismom oznaczałoby twierdzenie, że myśl Tomasza jest powtórzeniem arystotelizmu lub jego kontynuacją. Tymczasem jest jeszcze inna możliwość, na którą chciałem zwrócić uwagę mojego recenzenta, godząca ww. fakt historyczny z faktem oryginalności refleksji Akwinaty. Francuski dominikanin Marie-Dominique Chenu słusznie napisał, że Tomaszowe komentarze do Arystotelesa są „gruntem, na którym w subtelny sposób krzyżują się dwa niejako zabiegi: autentyczne odczytywanie Arystotelesa, ale zarazem dochodzenie – poza sferą Arystotelesowskiej myśli – do filozoficznej prawdy”². Takie podsumowanie mogłoby zakończyć całą tę niepotrzebną, moim zdaniem, polemikę. Choć wspomniana przez ojca Chenu subtelność nie jest zbyt subtelna do uchwycenia dla badaczy obeznanych z pismami Doktora Anielskiego, już sama lektura tomaszowych wstępów (*proemium*) do jego komentarzy pozwala przekonać się o jej słuszności. I tak np. wstęp do *Analitik wtórych* jest genialnym objaśnieniem, czym jest logika i jakie są jej składowe części mające swe odbicie w księgach *Organonu*. Proszę, aby mi wskazano, który z filozofów związłej i przejrzyszej podsumował to zagadnie-

nie niż św. Tomasz w tym właśnie *proemium*. To samo można powiedzieć o jego wstępie do *Metafizyki*. *Tolle et lege...*

3) Kiedy dr Prokop stwierdza odnośnie do Akwinaty, że: „jego centralnym punktem zainteresowania było Słowo Boże, a problemem do rozwiązania i zaproponowania dla dominikańskiego zakonnika była teologia, a nie kosmologia czy psychologia” oraz: „dla Gilsona św. Tomasz jest przede wszystkim teologiem. Trudno nie zgodzić się z tą opinią”, narzuca tu sąd, który jest znacznym uproszczeniem, niemającym potwierdzenia ani w bibliografii św. Tomasza, ani w odbiorze jego dzieł przez badaczy jego myśli. Bycie teologiem nie wyklucza bynajmniej bycia filozofem, praeorem, radcą prawnym, kucharzem czy też pianistą. Jeśli centralnym punktem zainteresowania św. Tomasza było wyłącznie Słowo Boże, należałoby wtedy uznać, że jego centralnym dziełem nie jest *Suma*, lecz tomaszowe komentarze do Słowa Bożego, czyli do Pisma Świętego, których jest ok. jedenaście, o których jednak dr Prokop nie wspomina ani słowa. Śmiem przy tym skromnie zasugerować, że osobą najbardziej uprawnioną do wypowiedziania się co do swych zainteresowań był sam św. Tomasz. Ten zaś precyzował swe zainteresowania w każdym wstępie pisanego przez siebie dzieła, o których to wstępach już wspomniałem. Na tej podstawie należałoby stwierdzić, że nie interesowało go jedynie Objawienie, ale każda prawda, chociaż wiadomo, że będąc gorliwym zakonnikiem pobudkę do swych badań nad prawdą znajdował w miłości do Słowa Wcielonego, od któ-

² M.-D. Chenu, *Wstęp do filozofii św. Tomasza z Akwinu*, przeł. H. Rosnerowa, Kęty 2001, s. 33.

rego wszelka prawda pochodzi, a transcendentny cel całego jego naukowego życia stanowiło życie wieczne³. Czym innym jednak są pobudka czy też cel ostateczny, a czym innym sam przedmiot badań. Nawet jeśli filozofia św. Tomasza prowadzi do Objawienia, dochodząc do tzw. preambuły wiary (*praeambula fidei*), nawet jeśli jest ona z tego powodu apologetyką, nie zmienia to jednak faktu, że jest filozofią przedstawioną według prawideł filozofii, a nie teologii.

Z tego powodu napisałem, cytując Akwinatę, jak bardzo mocno w swych pracach podkreślał on rozróżnienie teologii od filozofii⁴ i dlatego nie można używać argumentów teologicznych, zależnych od wiary, przekonując do prawdy osoby, które wiary nie podzielają. Wspomniałem tu spór o odwieczność świata, gdzie św. Tomasz zajął bardzo przejryste stanowisko jako filozof, uznając, że choć odwieczność świata jest sprzeczna z wiarą (a więc jest poglądem heretyckim, gdyż wiara głosi stworzenie w czasie), jednak sama odwieczność świata nie jest sprzeczna z punktu wi-

dzenia metafizyki. Przy tym, jako genialny filozof, sprecyzował on, że nawet wówczas stworzenie byłoby *ex nihilo*, bo to wynika z samej istoty stworzenia, niezależnie od tego, czy miało ono początek w czasie, czy nie. Tak więc błędzi dr Prokop, kiedy twierdzi, że św. Tomasz nie miał zainteresowań kosmologicznych⁵. Dodać można by również, że początek *Prima Pars* Tomaszowej *Sumy* jest teologią naturalną – czyli szczytem metafizyki.

Kiedy Akwinata stwierdza, że Boga również obowiązują najwyższe prawa bytu jako bytu, jak zasada tożsamości czy niesprzeczności, gdyż Bóg jest Bytem, jest to stwierdzenie filozoficzne nieopierające się na Objawieniu⁶. Kiedy św. Tomasz podaje pięć dróg na rozumowe poznanie istnienia Boga, podaje w *Sumie* jedynie skrót dowodów dla początkujących teologów, które szerzej rozwinął w swoich pismach kosmologicznych i metafizycznych. Tak więc poznanie istnienia Boga uwidocznione przez Doktora Anielskiego jest wywo- dem filozoficznym, gdyż pozbawionym przesłanek objawionych. Stąd też niez-

³ Twierdzenie, że Tomasza, jako zakonnika, w jego życiu duchowym interesowała kontemplacja prawdy objawionej, jest oczywistym truizmem. Ale przecież pierwsze naukowe pytanie, jakie zadał w wieku pięciu lat opatowi Monte Cassino było pytaniem metafizycznym: *Kim jest Bóg?* Trzeba przy tym pamiętać, że centralnym punktem zainteresowań Akwinaty – właśnie jako zakonnika, który składał śluby posłuszeństwa – było posłuszeństwo woli Bożej wyrażonej przez Kościół i głos przełożonych. Św. Tomasz interesował się więc kwestiami, które po prostu miał opracować w ramach zleczanych mu przez przełożonych kursów i dzieł naukowych.

⁴ Chodzi o różnicę *objectum formale quo* i *quod* tych dwóch dziedzin.

⁵ Por. M. Karas, *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007, ss. 28-29: „Akwinata *podejmował problematykę kosmologiczną w niemal wszystkich dziełach*, a przede wszystkim w swych komentarzach do pism przyrodniczych i metafizycznych Arystotelesa, w kwestiach dyskutowanych i pismach teologicznych”. Już sama obszerność pracy prof. Karasa (328 stron) i objętość literatury źródłowej wystarczają, aby uznać za całkowicie gołosłowne twierdzenie, że kosmologia nie stanowiła problematyki w pismach dominikańskiego uczonego.

⁶ Zob. *Summa theologiae* I^a q. 25 a. 3 co. oraz *Quaestiones disputatae de potentia* q. 6 a. 1 ad 11.

leżnie od tego, czy Akwinata pałał entuzjazmem, wykonując swe filozoficzne rozważania, czy też z bólem w sercu oczekiwał na wieczorną kompletę, nie sposób twierdzić, że św. Tomasz z Akwinu nie był filozofem!

4) Cytując w przypisie opinię Chestertona, napisałem również, że św. Tomasz raczej uzupełnia Arystotelesa na płaszczyźnie filozofii, niż jemu zaprzecza. Dr Prokop nie omieszkiał skomentować: „Nawet najwspanialsza literatura nie może być argumentem naukowym”. Autorowi tak pochopnej klasyfikacji proponuję zapoznanie się z moją dysertacją doktorską, portretującą filozoficzną myśl Gilberta Chestertona⁷. Przytoczę tu przy okazji kilka opinii Étienne’a Gilsona odnośnie do dzieła *St Thomas Aquinas* Chestertona, skąd zaczerpnięty był mój cytat. Opinia Gilsona bowiem wyraźnie wskazuje, jakich gołosłownych argumentów używa dr Prokop w swej krytyce:

„Comme interprétation d'ensemble de l'homme et de l'œuvre, on ne saurait trop recommander le chef-d'œuvre de G. K. Chesterton, *St. Thomas Aquinas*”⁸;

„My reason for admiring his « Thomas Aquinas » as I do, precisely is that I find him *always right* in conclusions about the

man and the doctrine even though in fact, *he knew so little about him*”⁹;

„I consider it as being without possible comparison the best book ever written on St. Thomas. Nothing short of genius can account for such an achievement. Everybody will no doubt admit that it is a ‘clever’ book, but the few readers who have spent twenty or thirty years in studying St. Thomas Aquinas, and who, perhaps, have themselves published two or three volumes on the subject, cannot fail to perceive that the so-called ‘wit’ of Chesterton has put their scholarship to shame (sic!). He has guessed all that which they had tried to demonstrate, and he has said all that which they were more or less clumsily attempting to express in academic formulas”¹⁰.

5) Św. Tomasz z Akwinu był przede wszystkim umysłem, który opanował do perfekcji metodę analizy i syntezy w oparciu o cztery możliwe zagadnienia naukowe: *an sit, quid sit, an sit talis, propter quid sit talis*¹¹. Metoda ta zaś, zbudowana na podstawie założeń dialektyki arystotelesowskiej, ma swe skuteczne zastosowanie zarówno w filozofii, jak i w teologii, co też w obu przypadkach potwierdził św. Tomasz. Sam zresztą

⁷ Samo dzieło Chestertona wymienione jest również w bibliografii podanej przez Katedrę Historii Filozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego wśród dzieł należących do *wprowadzeń całosciowych i biografii* św. Tomasza z Akwinu, zob. http://katedra.uksw.edu.pl/dydaktyka/bibliografie/bilb_tomasz_pol.htm (dostęp 24.04.2015).

⁸ É. Gilson, *Le thomisme*, Vrin, Paris 1948, s. 528. Co tłumacząc dosłownie na język polski brzmi: „Nie da się przedobrzyć, polecając arcydzieło G.K. Chestertona *St. Thomas Aquinas* jako interpretację zarówno św. Tomasza, jak i jego *pism*”.

⁹ É. Gilson, list do Kevina Scannella z 7 stycznia 1966, British Library, Add. MS 73472. fo. 105, cyt. za: I. Ker, *G.K. Chesterton: A Biography*, Oxford University Press, Oxford 2011, s. 682.

¹⁰ É. Gilson, wypowiedź przytoczona przez C. Clemens, *Chesterton, as seen by his contemporaries*, Webster Groves, Mo., International Mark Twain Society, 1939, s. 150.

¹¹ Zagadnienie to szeroko objaśnia dominikanin Réginald Garrigou-Lagrange w swoim wstępie do komentarza *Sumy: De Deo uno. Commentarium in Primam Partem S. Thomae*, Desclée De Brouwer, Paryż 1938.

dr Prokop, określając warsztat naukowy Akwinaty, stwierdza, że był on mocno „naznaczony piętnem Arystotelesa”. Czy aby jednak tylko warsztat naukowy? Czy można uczciwie stwierdzić, że św. Tomasz skomentował 11 dzieł Arystotelesa mimochodem, a historycy filozofii czy filozofowie nie powinni do nich przywiązywać wagi? To zdaje się sugerować dr Prokop, odrzucając *en bloc* cały mój artykuł zachęcający do uczynienia za coś tym właśnie pismom Akwinaty. Czy naprawdę dr Prokop nie chce, aby współcześni ateści i agnostycy, jak przytoczony przeze mnie prof. Woleński, podjęli się krytyki obszerniejszych wywodów ciągów przyczyn objaśnianych przez św. Tomasza w komentarzu do czwartej księgi *Metafizyki*, ale by skupiali swą uwagę na genialnym, lecz niekompletnym skrócie tych wywodów w drugim zagadnieniu pierwszej części *Sumy*? Czy dr Prokop godzi się, aby podstawowe podręczniki historii filozofii, jak dzieło Tatarkiewiczza, rażąco pomijały filozoficzny dorobek Akwinaty? I czy rzeczywiście wskazanie przeze mnie w moim artykule ww. dysfunkcji oraz zachęty do czytania tych pism dr Prokop poważnie traktuje jako drogę do (powtórzenia) błędów egzegezy filozofii św. Tomasza z Akwinu?

Na koniec drobna uwaga odnośnie do różnic w podejściu naukowym moim i mojego krytyka. Pisząc o św. Tomaszu, za cytowałem siedemnaście razy Akwinatę i podałem łącznie dwadzieścia trzy tytuły jego dzieł, tłumacząc ich specy-

fikę. Dr Prokop, krytykując mój artykuł, wspominał jedynie kilka dzieł Akwinaty, nie cytując jednak ani razu św. Tomasza. Mój recenzent podsumował przy tym, że moje merytoryczne skupienie uwagi na celowości uwzględnienia tekstów źródłowych Akwinaty było biciem na alarm. Odpowiem: *quidquid recipitur ad modum recipientis recipitur*¹². Bowiern pomijając fakt, że istota krytyki dra Prokopa tyczy się domniemanych wypowiedzi dra Golonki, a nie mojego rzeczywistego artykułu, ww. zarzuty przypominają postawę, którą św. Tomasz określił w piątej lekcji komentarza drugiej księgi *Metafizyki* jako błąd „mikrologii”: *quae nihil indidiscussum relinquit usque ad minima*¹³. Ujmując prościej, chodzi o szukanie dziury w całym. Ponieważ postawa „mikrologii” jest pewną obsesją umysłową, zakładam, że dr Prokop wszelkie możliwe kojarzenia Akwinaty z Arystotelesem błędnie traktuje jako formę utożsamiania jednego z drugim. Być może moje założenie jest błędne, a mikrologia dra Prokopa jest jedynie mimowolną konsekwencją jego chwalebnej troski o autentyczny obraz tomaszowej nauki. Pamiętajmy jednak, że filozoficzny geniusz św. Tomasza niejednokrotnie wskazywał na coś takiego jak istnienie części integralnych pewnej całości. Z tego względu Chesterton nie mylił się twierdząc, że Opatrzność Boga połączyła w mądrości chrześcijańskiej geniusz Stagiryty z geniuszem Akwinaty. Co Bóg złączył, Prokop niech nie rozłącza.

¹² Scholastyczna maksyma twierdząca, że „wszystko, co jest przyjmowane, przyjmowane jest wg. uwarunkowań przyjmującego”.

¹³ „Która nie pozostawia nic bez dyskusji, aż do najmniejszego szczegółu”, *Sententia Metaphysicae*, lib. 21. 5 n. 4.

Dawid Lipski

*Jan Peckham i Tomasz z Akwinu.
Spór o jedności formy substancjal-
nej w człowieku*

OPERA PHILOSOPHORUM MEDII
Aevi
TOM 15

Warszawa 2015

Książka Dawida Lipskiego o sporze Jana Peckhama z Tomaszem z Akwinu skupia się na doktrynalnym aspekcie tej kontrowersji. Ukazuje ją źródłowo i przedstawia daleko idące konsekwencje ujęć. Autor dociekliwie poszukuje przyczyn jej powstania. Słusznie widzi je w odmiennych metafizykach; nie da się bowiem pogodzić platońskiego czy nawet augustyńskiego ujęcia człowieka z ujęciem arystotelesowskim. Ta teza rzutuje na główne osiągnięcie pracy: uzasadnienie poglądu, że spór o jedność formy substancjalnej ma swe źródło w różnicach metafizycznych, a nie teologicznych lub wręcz terminologicznych, co bywa sugerowane w literaturze przedmiotu. Autor wspomnianą tezę, będącą istotnym *novum* jego rozprawy, ukazuje zarówno w jej źródłach, uwarunkowaniach i konsekwencjach. Stanowi to w sumie szeroką panoramę filozoficzną, na której dobrze ukazany został filozoficzny rdzeń omawianej kontrowersji.

Wydawnictwo UKSW - www.wydawnictwo.uksw.edu.pl